

KAYSERİLİ AHMED PAŞA HAKKINDA İKİNCİ ABDÜLHAMİD'İN BİR HATT-I HÜMÂYÛNİ

Or. Prof. İ. HAKKI UZUNÇARŞILI

T. T. K. Üyesi, Baltkesir Mebusu

Tarih Kurumu azâsından muhterem
Üstadımız Bay İhsan Sungu'ya ithaf

İkinci Abdülhamid'in *hatt-ı hümâyun* denilen el yazısını, gerek sarayın mâbeyn kaleminde bulunmuş olanlar ve gerek Bab-ı âlîden yetişmiş bulunanlardan çoğu görmemiştir; padişâhların, İkinci Mahmud'un son zamanlarına yakın bir devre kadar kendilerine arz edilen *Telhis* ve *Takrir*'lerin üzerlerine mütalealarını havi yazdıkları yüzlerce *hatt-ı hümâyun* görüldüğü gibi yine beyaz üzerine yâni resen kaleme aldıkları *hatt-ı hümâyun*ları da vardır.

1248 H. 1832 M. tarihinden itibaren padişahların böyle derkenar veya resen *hatt-ı hümâyun* ile mütalea beyan etmeleri usulü terk olunarak *sadr-ı âzam*ların yazacakları şeyleri mabeyn baş kâtibine hitaben yazmaları ve onun padişaha arz ederek şifâhen aldığı emri tahriri olarak *sadr-ı âzama* bildirmesi âdet olmuş ve bu tarz Osmanlı saltanatının sonuna kadar devam etmiş, fakat bu usulün haricinde ve *sadr-ı âzam* tâyininde çok zaman Bab-ı âliye gönderilen *sadâret* *hatt-ı hümâyun*larının bizzat padişahın kendi el yazısıyla olması kaidesi devam eylemiştir. Eğer padişah *sadâret* *hatt-ı hümâyun*unu bizzat yazmazsa, o vakit bunun altına imzasını koymak suretiyle *hatt*ın kendisi tarafından gönderildiğini göstermek isterdi. *Hatt-ı hümâyun*u kendisi yazacak olursa o vakit yazısı belli olduğundan altına imza konmazdı.

İkinci Mahmud'dan sonra hükümdar olan Abdülmecid, Abdülâziz, Beşinci Murad'dan her birinin kendi el yazılarıyla *hatt-ı hümâyun*ları olduğu gibi İkinci Abdülhamidin de bazân bizzat kendi yazısıyla, bazân mabeynden yazılıp altına imzasını koymak suretiyle Bab-ı âliye gönderilmiş olan *hatt-ı hümâyun*ları görülmektedir¹.

¹ İkinci Mahmud'dan sonra gelen Padişahların hususî olarak yazdıkları el yazıları da vardır.

Bu mukaddimeyi yapmaktan maksadım, İkinci Abdülhamid'in henüz el yazısı görülmediğini ve olmadığını söyliyene karşı bunun mevcut olduğunu bildirmek ve hattâ 1832 denberi terk edilen telhis üzerine bile mütalâasını yazdığını arzetmektir.² Beşinci Mehmed Reşad ile son Osmanlı hükümdarı Mehmed Vahdüddin'in sadaret hatt-ı hümayunları kendi yazılarıyla olmayıp bunlar, ma-beyn kaleminde [Başkitabet dairesinde] yazılmışlar ve yalnız bu padişahlar tarafından altına imza konularak Bab-ı âliye gönderilmişlerdir.

* * *

Son devir tarihimizde şahsî gayret, faaliyet ve cesaretiyle tanınmış Kayserili Ahmed paşa isminde bir Müşir vardır; okuyup yazması ya pek az veya hiç olmayan bu zat, bahriyeden yetişmiş, hizmetlerini beğendirmiş ve nihayet kaptan-ı deryalığa yani Osmanlı donanmasının baş kumandan mevkiine ve bahriye nazırlığına kadar yükselmiştir.

Ahmed paşa'nın biraz aşağıda tercüme-i halini ve hizmetlerini zikrederken göreceğimiz gibi kendisinin asıl şöhreti bu hizmetlerden dolayı değil, Sultan Abdülâziz'in hal'inde birinci derecede rolü olanlar arasında bulunmasındandır; Abdülâziz zamanında bahriye nazırı bulunurken padişahın hal'ine karar veren vükelâ arasında vazife almış ve Serasker Hüseyin Avni paşa'nın peyki olarak o vak'ada donanma ile sarayı denizden abluka etmiştir.

Ahmed paşa takriben 1221 H. 1816 M. de Kayseri vilâyetinin Develi kazasının Pusatlı köyünde doğmuş olup³ babasının adı Mehmed'dir. On yaşında iken pederiyle beraber İstanbul'a gelmiş ve 1241 H. 1825 M. tarihinde bahriye neferi olarak askerliğe girmiştir⁴. Daha sonra çavuşluğa yükselerek donanmaya alınan

² Eskiden Sadr-ı âzamların Padişahlara hitaben yazdıkları tezkireye, yazılan şeyin nevine göre telhis veya takrir ve tanzimattan sonra da (arz tezkiresi) veya (tezkire-i mâruza) denilirdi.

³ Ahmed Paşanın terceme-i halini aldığım haftalık *Musavver Medeniyet* gazetesinin 1290 Zilkade 30 tarih ve 14 numaralı nüshasında bu, Pusatlı köyü Pozanlı diye yazılmaktadır.

⁴ *Musavver Medeniyet*'deki tercüme-i haline göre 1231 senesinde doğan Ahmed Paşanın on yaşında tersaneye girdiği anlaşılıyor ki pek varid değildir. *Musavver dairetülmâarif*'de vefatı senelerinde yaşının seksen olduğu beyan edildiğine ve 1241 senesinde de tersaneye girdiğine göre doğumunun 1221 olmas

Ahmed çavuş, Karadenizde iki geminin birbirine çarpması üzerine gemilerden birinin kıç tarafında açılan yarayı soğuk kanlılıkla bertaraf ederek bir felâketin önünü almış olmasından dolayı mülâzımlığa ve yirmi gün sonra da yüzbaşılığa terfi ettirilerek kabiliyetine mebni bir korvet kaptanlığına tayin edilmiş ve gemisiyle o sırada meydana çıkan Sisam ihtilâlini bastırmak için oraya gönderilmiştir.

Korvet süvarisi Ahmed kaptanın adadaki âsileri tedip hususunda - yaralanmasına rağmen - gösterdiği gayret, sebat ve metanet neticesinde âsiler yakalanmış ve bu hizmeti sebebiyle binbaşılığa terfi ettirilerek kendisine iftihar nişanı verilmiştir. Ahmed kaptan bundan sonra Trablusgarpta *Karamanlı* ailesi arasındaki münazaa üzerine donanma ile birlikte 1249 H. 1833 M. tarihinde o tarafa gitmiş. sonra Girit'te ve Mısır vâlisi Mehmed Ali ısyânında hizmet görmüş ve bu arada miralaylığa ve sonra *Riyâle* rütbesine [liva amiral] terfi etmiş ve 1261 şaban 1845 ağustostan sonra Mehmed Ali paşanın kaptan-ı deryalığında *Patrona* [Ferik amiral] ve daha sonrada *Kapudâne* [birinci ferik amiral] rütbelerini almıştır⁵.

Mehmed Ali Paşanın Kapudan-ı deryalıktan çekilmesi üzerine Ahmed Paşa, altı ay kadar açıkta kalmış olup Sadr-ı âzam Mustafa Reşit Paşa tarafından hizmeti takdir olunarak kendisine mülkiye rütbelerinden paşa rütbesinin en aşağı derecesi olan Mirülümera-lık verilmiş ve yedi ay sonra da denizcilikteki vukufuna mebni deniz mirlivası (Tuğ amiral) olarak yine askert sınıfa geçirilmiş ve iki üç ay sonra da ferik (Tüm amiral) olmuştur.

Kırım muharebesinin ilk safhalarında bir aralık Kapudan-ı derya vekâletinde bulunmuş olan Ahmed Paşa, İngiliz ve Fransız donanmalarının İstanbula gelmeleri üzerine Osmanlı donanmasının Karadeniz kumandanlığına tayin olunup bizzat bulunduğu Mahmu-

ihimali daha kuvvetlidir. 1249 H. 1833 M. senesinde binbaşı bulunması itibariyle on sekiz yaşında binbaşı olamayacağına binaen bu yaşın en aşağı yirmi sekiz olması icabeder.

⁵ Osmanlı donanmasında Kapudan-ı deryâdan sonra sırasıyla Kapudâne, Patrona ve Riyâle isimlerinde üç deniz komutanı daha vardı; fakat bunlara Paşa denilmeyib kapudan denilirdi : Bu tabirler 1271 den sonra kalkmış ve Kapudane (reis paşa) patroneye (ferik paşa) ve riyâle'ye (liva paşa) ismi verilmiştir. Bu kapdanların kendi bindikleri gemilere de (kapudâne-i hümayun) (patrone-i hümayun) ve (riyâle-i hümayun) denilirdi. Kapudâne, vis amiral, patrone kontr amiral demektir.

diye gemisiyle iptida Sivastopol muharebesini idare etmiş ve bu hizmetinden dolayı kendisine vezirlik [Müşirlik] verilmiştir [1271 Rebiulahır 1854 M]. Ahmed Paşa yine o tarihte altmış bin askerle Kırım'ın garbındaki Gözlöve [Eupatoria] ye gidip Rusya donanmasıyla yaptığı muharebede kumanda mevkiinde durup atılan kurşunlardan, üstündeki kaputu delik deşik olduğu halde maiyetinin davlumbazdan inmesini tavsiye ettiklerine bakmıyarak sonuna kadar harbi oradan idare etmiştir.

Kırım muharebesinin sonunda ve 1272 H. 1856 M. de sulh olmakla İstanbul'a gelen Kayserili Ahmed Paşa, 1273 Cemaziyel-evvel 1857 ikincikânunda merkezi Rodos olan Cezair-i Bahr-i sefid valiliğine tayin edilmiş ve harpteki hizmetini takdiren kendisine murrassa' bir kılıç ile Mecidi nişanının birinci rütbesi gönderilmiştir; yine o senede ve Reşit Paşanın sadareti esnasında padişahın Marmara'da bir seyahat yapacağına binaen maiyetinde bulunmak üzere Ahmed Paşa İstanbul'a getirilip meclis-i vâlâ âzalığına tayin edilmiş ve sonra da yani 1276 Zilhicce [1860 M] de İzmir valisi olmuş, bu sırada Şam vak'asına mebni, Ahmed Paşa gibi cesur ve kudretli bir valinin o taraflarda bulunmasına lüzum görüldüğünden 1277 Muharrem [1860 Temmuz] tarihinde Sayda valiliğine gönderilip Beyrut limanındaki gemilerin nazareti de kendisine bırakılmıştır.

Ahmed Paşa, Sayda'dan ayrıldıktan sonra ikinci defa İzmir ve 1280 senesi Ramazanında [1864 şubat] Yanya valiliklerine gönderilip Yanya'da bulunurken Yunan muharebesi çıktığından orada da mühim hizmeti görülmüş ve 1283 H. 1866 M. tarihinde Yanya'dan, bu defa merkezi Çanakkale olan Cezair-i Bahr-isefit valiliğine naklolunarak beş, altı sene kadar orada kalmış ve 1290 Rebiulahır 18 ve 1873 Mayıs'ta⁶ Rıza Paşanın yerine Bahriye Nazırlığına tayin edilip kendisine bir iltifat olmak üzere donanmadan ayrılan bir gemi ile İstanbul'a getirilmiştir.

Ahmed Paşa, 1291 Zilhiccesinin yirmisine kadar [1875 İkinci kânun] birbuçuk seneden fazla nazırlıkta bulunduktan sonra azlolunup⁷ bir gün sonra Şûray-ı Devlet âzalığına tayin

⁶ *Musavver Medeniyet* gazetesinde Ahmed Paşanın bahriye nazırlığı 1289 senesinde gösterilmiş isede yanlışdır; eğer bu tarih Rûmî olursa doğrudur.

⁷ Sadr-ı âzamın bu hususa dair mabeyin baş kitabetine 20 Zilhicce 1291 tarihli tezkiresinden :

«Bahriye Nazırı Devletlû Ahmed Paşa Hazretlerinin azliyle Şam valisi übbe-

olunmuş ve yine o sene Haziranında İzmir'e ve Ağustosta Bursa'ya ve on dört gün sonra da tekrar İzmir'e vali olup aynı sene Zilhiccesinde yani 1875 Birinci kânun sonu Adana valiliğine gönderilmiş ise de az müddet sonra infisal etmiştir.

Kayserili Ahmed paşa 11 Rebiulevvel 1293 [1876 Nisan] de ikinci defa bahriye nazırlığına tayin edilip Âbdülâziz'in hal'ini müteakip Beşinci Murad'ın cülusunun ikinci günü kendisinin evvelden beri arzu ettiği üzere Bahriye Nezareti unvanı aynı senenin mayısında kaptan-ı deryalığa tahvil edilmiştir⁸. Ahmed paşa bu ikinci defaki nazırlığında Sultan Aziz'in hal'ine karar veren heyete dahil olup Beşinci Murad'ın hal'inden ve Abdülhamid'in cülusundan az sonra yani 1293 Zilhicce 1886 Birinci kânunda Kaptan-ı deryalıktan azledilmiş ve bu unvan tekrar Bahriye Nezaretine çevrilerek Rauf paşa bahriye nazırı olmuştur.

Kayserili Ahmed paşa 1294 Muharrem [1877 M.] de birinci Meclis-i Mebusanın açılması sebebiyle Âyan âzalığına namzed gösterilip sonra Rus muharebesi sebebiyle Tuna valiliği ile o tarafa gönderilmiştir. Bir aralık Rusçuk kumandanı olan ve kalp hastalığına mebni vefatından yirmi otuz gün evvel İstanbul'a gelmesine müsaade edilen Ahmed paşa, gelişinden az sonra 1295 Zilkadesinin ikisinde [1878 İkinci teşrin] vefat ederek Süleymaniye camii kabristanına defnolunmuştur.

Cesur, şeci ve vilâyetlerdeki idaresi iyi olan Ahmed paşanın resmî tercüme-i hali bu olup gerek Sicill-i Osmanî ve gerek دائرة المعارف Dairetülmearifin kayıtlarına göre halk kademsizliği ile teşe'üm edermiş.

* * *

Kayserili Ahmed paşa, Abdülâziz devrinde nazırlıkla vükelâ arasına girmiş vu bu hizmetlerde bulunduğu tarihler, devletin dahilen ve haricen buhranlı devrine tesadüf etmiştir. Âli Paşanın vefatına kadar anın dürüst ve ciddi idaresi zamanında Sultan Aziz'in

hetlû devletlü Esad Paşa Hazretlerinin Bahriye Nezaretine memuriyeti ve Şam valiliğine İzmir valisi Devletlü Hamdi Paşa... (irade-i seniyye vesikaları 20 Zilhicce sene 91 numara 73 dahiliye).

⁸ Başvekâlet arşivi (Teşkilât kartonu, mükerrer c) ve *Nuhbetülvekeyi* c. 3 s. 177.

hükümet işlerine keyfî surette müdahale ettirilmemesi cihetinden⁹ memleketin siyasi ve idarî hayatında yorgunluk ve üzüntü hissetmemiş, Avrupa'dan yapılan istikrazların bir kısmı lüsumsuz yere sarfedilmiş ise de diğer kısmıyla ve padişahın samimî arzusuyla ordu ve donanmanın kuvvetlenmesine ehemmiyet verilmiş ve hakikaten yeni silâhlarla teçhiz edilmiş bir ordu ile iyi bir donanma vücade getirilmiştir.

Âli Paşa'nın 1288 H. 1871 M. senesinde vefatı üzerine bahriye nazırlığından gelen Mahmud Nedim Paşa'nın sedaretinde, bütçe açığını kapamak için müracaat ettiği sakat tedbirler ile hükümet'in haricî siyasetinde Âli Paşa siyasetine tamamen aykırı ve devletin vaziyetini tehlikeye düşürecek bir yol tâkip etmesi yüzünden o tarihe kadar sızılsızca iyi bir tarzda idare edilen vaziyet bir-

⁹ Âli Paşa merhum, Padişahlara karşı Bab-ı âlinin bütün nüfuz ve kuvvetini müdafaa ve muhafaza etmiş, en ufak bir müdahaleyi bile hoş görmemişti; o kadar ki 1283 h. 1866 m, senesinde Âdile Sultan kethüdası Mecit efendinin vefatı üzerine Adile Sultan, kendi kethüdalığına beylikçi Niyazi efendinin tayini için doğrudan doğruya Padişahın iradesini alarak Bâb-ı âliye tebliğ ettirmiş; buna canı sıkılan Âli Paşa, Niyazi efendiyi çağırarak kendisine darılmış ve fakat Niyazi efendinin bu işte bir alâkası olmadığını anlayınca hemen Âmedî kaleminden Âdile Sultan kethüdalığına Niyazi efendinin tayinini Padişaha arz ile iradesini aldıktan sonra Sultan Azizin ilk defa re'sen gönderdiği iradeyi iptal ettirmiştir.

Sultan Aziz Avrupa seyahatine giderken o tarihte sonradan dahiliye nazırı olan Münir Paşa henüz orta derecede bir memur iken hâstalığına mebni bu vesile ile tedavi için kendisinin beraber gitmesini bilvasıta arz ettirmiş. Sultan Aziz bunun gelmesine muvafakat ederek (beraber gelsün fakat evvelce âmirlerinden müsaade alsın) diye gelmesini şarta talik etmişti.

Namık Paşa zade Hüseyin Cemil Paşa, Sultan Aziz'in baş mabeyincisi iken bir meseleden dolayı Padişah bunun azil ve sürgün edilmesini irade etmiş ve bu irade de Bebekdeki yalısında iken Âli Paşaya bildirilmiş, bu işe canı sıkılan Âli Paşa, hemen arabasını hazırlattırarak saraya gitmiş ve Padişaha «Cemil Paşa kulunuzun mabeencilikten azli hukuk-ı şahânenizdendir; nef'i ve teb'idi irade-i seniyyeleriyle olmaz; bilmuhakeme cürmü tebeyyün ederse ona göre muamele yapılır» diye işi önlemişti.

Görülüyor ki mutlakiyet ile idare olunan bir devlette kuvvetli bir kanun şinas eli ve hükümet işlerinde otorite sahibi bir hükümet reisi, asabî, hırçın, ve mağrur bir hükümdarı yola getiriyordu; o kudretli hükümet reisinin yerine riyakâr ve hükümdarın her istediğini yapan biri gelecek olursa işlerin ne şekil alacağı kolayca tahmin edilebilir. İşte Âli paşayı siyasi işlerdeki zorluktan başka padişahlarla uğraşmak yormuş ve henüz altmış yaşına gelmeden bu büyük adam hayat sahnesinden çekilmiştir.

denbire bozulmuştu; kendi üzerinden Âli Paşa'nın ağırlığı kalkıp karşısında her istediğini yapacak kabiliyette bir sadr-ı âzam gören Abdülâziz de lâkırdı dinlemez hale gelmiş, kendisine yapılan hayırhâhâne tavsiyelere ehemmiyet vermemiş ve bu yüzden düşman kazanmış ve nihayet aleyhtarlarının ittifakiyle tahtından ve daha sonrada hayatından olmuştur.

Sultan Aziz'le Mahmud Nedim Paşa'nın muâhaze edilen halilerine karşı onların sillesini yiyen bir kısım paşaların intikam arzuları ve bir kısmının da devlette meşrûti bir idare kurularak milletin idareyi eline alması için Abdülâziz gibi müstebid bir hükümdarın hal'inin muvafık olacağı mütaleaları birleşerek aralarında Sultan Aziz'in hal'inde ittifak hasıl olmuş ve bu ittifaka kezzûbî diye maruf olan Şeyhulislâm Hasan Hayrullah Efendi de iştirak ettirilerek *خلع* hal' işine meşruiyet te verilmek istenmişti.

İşte başta serasker Hüseyin Avni Paşa olduğu halde onun tesiri altında bulunan Kayserili Ahmed Paşa, Sadr-ı âzam mütercim Rüştü Paşa, Midhat Paşa ve Hasan Hayrullah Efendi, diğer vükelâya duyurmuyarak anlaşmışlar ve tarihler de malûm olduğu üzere Abdülâziz'i *خلع* hal' ile Abdülmecid'in büyük oğlu veliaht Murad Efendi'yi hükümdar yapmışlardır.

Bazı rivayetlerle, vak'a nüvis Lutfi Efendi'nin risalesinde, Kayserili Ahmed Paşa'nın kendisinden işiterek naklettiğine göre Kayserilinin, Avni Paşa ile birlikte bir iki senedenberi Sultan Aziz'den intikam almak için fırsat gözledikleri anlaşılıyor¹⁰. Bundan

¹⁰ Lutfi efendi Padişaha takdim ettiği risalesinde şöyle diyor :

« . . . Kayseriyeli Ahmed Paşa'dan bir miktar bahsedeceğim; merhum cahil ve cesur, bednazar bir şahs-ı menfur idi; bunun da hainliğine sebep, meğer Sultan Abdülâziz Han, kapudan paşalık unvanını merkumdan diriğ buyurması imiş. Ne büyük mel'anet. Kayseriyeli bayağı bir şahıs olup bu kadar nimet ve servet ve vezarete nail olmuşken kapudan paşalık unvaniyle Bahriye Nazırlığı namı arasındaki fark-ı mevhumun bu rütbe cinayete kadar cür'et verecek efkârda bulunmasının ne derecelerde insana hayret vereceği kabil-i tarif değildir; bu fikri melunanesine mebni hal' gecesi saray-ı hümâyunu denizden abluka etmiştir. Humk-u- cehaleti münasebetiyle şayan-ı zabt ve tahrir ağzından söz almak ümidiyle bir gün civar-ı fakiranemde kâin konağına gidip hin-i mülâkatımda keyfiyet-i mâlumedan bahis açıldıkta bimehâbâ iftihar iderek « biz bir iki seneden beri Avni Paşa ile bu işi kurmuş idik » demesini müteakip odadan içeri misafir gelmekle kesilecek lisanı kesildi; başka lakırdıya girişildi ilerisini söylemedi. »

Vak'anüvis Lutfi efendinin mahremane kaydıyla Abdulhamid'e takdim ettiği bu risaleyi «Belleten» in bundan sonraki nüshasında aynen neşredeceğim.

başka zaptiye nazırı Hüsnü Paşa'nın birader zadesi olup İstanbul ceza mahkeme-i iptidaiyesi reisi bulunan İbrahim Ethem Efendi isminde bir zatın Abdülâziz vakasında medhali olanlar hakkında takibat ve tahkikat yapılırken alınmış olan 1298 Receb 16 [1881 Haziran] tarihli ifadesine göre, Hüseyin Avni ve Kayserili Ahmed Paşa'ların Abdülâziz'e suikast için daha evvelden hazırlandıkları anlaşılıyor ki Lutfi Efendinin yukarıki mütalâasını teyid eylemektedir.

Hüseyin Avni Paşa seraskerlikten azl ve memleketi olan İsparta'ya sürgün edilip affından sonra İstanbul'a gelerek evvelâ serasker ve sonra buna ilâveten sadr-ı âzam olmuş ve işte bu sıralarda Abdülâziz'den intikam almak için Kayserili Ahmed Paşa ile anlaşmıştı. Bunlar, Abdülâziz'i öldürmek için Matlı Celâl Paşa isminde birisi vasıtasıyla Arnavutluk'tan bir fedai getirtmişler ise de bunu, hafiyeleri vasıtasıyla duyan Zaptiye Müşiri Hüsnü Paşa, iki üç gün içinde Arnavudu yakalattırıp kendi evinde istintaka başlamış, bundan haberdar olan Hüseyin Avni Paşa fevkalâde telâş ederek Hüsnü Paşa'nın evine gelmiş "namus ve hayatım elindedir şu arnavudu mahvet," diye Zaptiye Müşirine yalvarmış ise de Hüsnü Paşa öldürmek tarafına gitmiyerek fedai arnavudu avdet etmemek üzere Hicaz taraflarına göndermiştir¹¹.

¹¹ İbrahim Edhem efendinin 1298 Receb 16 tarihli olup Sultan Hamidin iradesiyle yazub takdim ettiği arzısından : «şeref tastir buyrulan emir ve ferman-ı Padişahi üzerine istiknah buyrulan husus hakkında malûmat-ı abidânenin berveçh-i âti arz ve beyanına cür'et kılındı» mukaddimesinden sonra şöyle deniliyor :

Amm-i çâkeri Hüsnü Paşa merhumun ikinci defa olarak zaptiye nazaretinde bulunduğu hengâmda Serasker bulunan Hüseyin Avni Paşa ile kapudan-ı derya Kayseriyeli Ahmed Paşaların cennetmekân Sultan Abdülâziz hazretlerini Beşiktaş civarında bir tarafa teşrif-i şâhâne vukuunda vurdurmak maksad-ı katilânesiyle ve Matlı Celâl Paşa marifetiyle bir arnavudu celp ettirdiklerini hemen hafiyeler vasıtasıyla istihbar etmesi üzerine hafiyeler tayin ederek merkum arnavudu İstanbula vürudunun üçüncü günü bab-ı seraskerîde ve olvakit hassa müşiri bulunan Yusuf İzzettin efendinin odası önlerinde dolaşırken yakalattırarak istintakını bizzat hanesinde icra ettiğinden ikinci gecesi saat üç raddelerinde bağteten Avni Paşa bilvürüd ammim merhumun odasına girüp kapuyı kapadığı meşhud-ı bendegânem oldukça muamele-i mezkûrede ehemmiyet hissiyle oda kapusunun önünde bulunduğum sırada bazı muhavere ve mükâlemelerine dikkat ederek Avni Paşanın ammim merhuma hitaben «namus ve hayatım elindedir, şu arnavudu mahvet» rica ve niyazlarına cevaben «ben öyle şey kabul etmem fakat İstan-

Hüseyin Avni Paşa, Bursa valiliğinden gelip son defa tekrar serasker olduğu zaman, Sultan Aziz'den intikam almağı adam akıllı kafasına koymuş ve bu işi ilk önce kendisine hususiyet-i tammesi olan Abdi Paşa ve Redif Paşa ile Kayserili Ahmed Paşa açmış aralarında ittifak hasıl olmuş daha sonra da Mitat Paşa ile Sadr-ı âzam Mütercim Rüştü Paşa ve Şeyhülislâm Hayrullah Efendi de bu heyete idhal edilmişlerdi; kara kuvveti, orduca sevilmiş olan Hüseyin Avni Paşanın elinde bulunmuş ve Kayserili Ahmed Paşa da ona uymuş olduğundan diğerleri de bunlara peyrev olmuşlardı¹². Abdülaziz'in hal'i sırasında Ahmed Paşa gemilerin toplarını saraya çevirterek tertibat almış ve şayet saray tarafından bir muhalefete uğranılacak olursa top atılması için donanma kumandanı Arif Paşaya emir vermiştir¹³.

Sultan Abdülaziz'in hal'inin salı günü öğle vakti yapılması heyetce tekarrür ettiği halde Hüseyin Avni paşanın pazartesi günü akşamı saraya davet edilmesi ve işin duyulmasından korkması üzerine hal'in salı gecesi sabaha karşı yapılmasına mecburiyet hasıl olmuş ve acele serasker kapusuna giden Avni Paşa, hal' heyetine dahil olan

bula ayak basmamak üzere uzak bir mahalle teb'it ederim» demiş ve seraskere bazı nesayıhte bulunmuş. Avni Paşanın avdetinden sonra Hüsnü Paşa'nın yeğeni olan İbrahim Edhem efendi konuşulan şeylere vükufundan bahsedince Paşa, fevkalâde mahrem olarak arnavudun Sultan Azize süikast için Avni ve Ahmed Paşalar taraflarından getirildiğini ve fakat lehülhamd işin haber alındığı ve dört gün sonra arnavudun İstanbula ayak bastırılmamak kaydile Hicaz taraflarına teb'id edildiğini şifahen söylemiş. Bu arıza sahibi, Avni Paşa'nın sadarete tayininde Hüsnü Paşa'yı zabtiye müşürlüğünden azil ettirüb vâililiklerle taşralara göndererek intikam aldığını ilâve etmektedir. Halbuki Hüsnü Paşa 1291 Rebiulevvelinden (1877) 1292 Rebiulevveline kadar Hüseyin Avni Paşa sadaretinde zabtiye müşürlüğünde bulunmuş olduğuna ve Kayserili Ahmed Paşa'nın 1291 Zilhiccesinde bahriye nazaretinden ayrılışına göre rivayet edilen ve Avni Paşa'nın seraskerlik zamanına tesadüf etmesi icab eden bu tasavvurun 1290 zilhiccesi içinde olması icab etmektedir; fakat bu tarihte Hüsnü Paşa henüz Zabtiye nazırı olmayup pirzerin (Pizren) vâlisi bulunduğuna göre hadise Avni Paşanın Sadr-ı azam ve Seraskerliği zamanında olmak gerektir. Muhbirin, Hüseyin Avni Paşanın, Hüsnü Paşaya gadr ettiği yollu ifadeleri de yanlıştır. Fakat bu suikast hadisesinin tertip edildiği vakanüvis Lütfi efendinin Ahmed Paşadan naklen beyanından da anlaşıl-maktadır.

¹² Cevdet Paşanın Abdülhamidin emrile yazub takdim ettiği Çerkes Hasan vakasına dair risalesi. Bu risale de *Belleten*'de neşredilecektir.

¹³ *Mirat-ı hakikat* c. 1 s. 110 ve *Midhat Paşa -Tebşıra-i ibret-* s. 166 ve Süleyman Paşa muhakemesi c. 1, s. 28.

erkâmı oraya davet ile hemen işe başlamışlardır.

Abdülâziz'in hal'inden sonra gönderildiği Topkapı sarayından, Beşiktaş ile Ortaköy arasında ve Çırağanın yanındaki Feriye saraylarına naklini müteakip, nasıl muhafazası lâzım geleceği bahis mevzuu olduğu sırada serasker Hüseyin Avni paşa cevaben "o iş benimle Kayserlinin bileceği şeydir," diye mukabele eylemiştir¹⁴ Avni paşa'nın bu sözü söylemesi Kayserili Ahmed paşa ile eskiden beri kendisi arasında tasavvur edilen ve Lutfi efendi ile İbrahim Ethem efendinin takrirlerinden anlaşılan Abdülâziz'e suikast meselesi olduğunu hatıra getiriyor; Hüseyin Avni paşanın ikinci olduğu malûm ve meşhur ve menfası olan Ispartada da Sultan Aziz'den intikam alacağına dair olan sözleri rivayeten malûm olduğundan kendisinin intikam fikrini takip ettiği anlaşılıyor¹⁵.

Abdülâziz'in validesi Pertevniyal Sultan'ın vefatından sonra zuhur eden سرگذشت نامه Sergüzeşt-nâmesinde, Sultan Aziz uykudan uyanup hal' edildiğini öğrendiği zaman müteessir olarak "beni Sultan Selime döndürdüler," diye ağlamış ve validesine bu işi kim yaptı biliyor musun? demiş o da "oğlum Hüseyin Avni paşa olsa gerektir," demesi üzerine "yalnız o değildir Sadr-ı âzam Mehmed Rüştü paşa ve kapitan Ahmed paşa dahi olmak lâzım gelir," demişti¹⁶.

Sultan Âziz'in henüz tarihce kat'î surette tesbit edilemeyen fakat eldeki kayıtlarla o zamanı idrak edenlerin yazışlarına göre birinci şıkkı galip olan katil ve intiharından sonra vukua gelmiş olan Mithat paşa konağı hâdisesi yani Çerkes Hasan vakası Kayserili Ahmed paşanın Sultan Âziz vakasında ileri gelenlerden biri olduğunu göstermektedir.

* * *

Giritteki hıristiyanların fesatları münasebetiyle perşembe gü-

¹⁴ *Türk Tarih Encümeni mecmuası*, sene 15, s. 191.

¹⁵ «Mithat Paşadan mesmudurki Mahmud Nedim Paşa Çeşmeye teb'id olundukta Hüseyin Avni Paşa ahz-i intikam sevdasına düşüp hufyeten Mahmud Nedim Paşanın idamını tasavvur etmiş ve benim reyime müracaat eylemiş idi; katiiyyen istiâze ve muhalefet ettim ve eğer böyle bir فعلی filî irtikâb ider isen vallah ilân eder ve katil olduğunu isbat eylerim dedigimde ietinaba mecbur oldu dedi; işte bu kaziiye dahi Hüseyin Avni Paşanın ne derecede mübgız ve ne mertebede دل سخت sahtdil olduğunu teyid eyler» *Mirât-ı hakikat*, c. 1, s. 130.

¹⁶ *Mirât-ı hakikat*, c. 1, s. 115.

nü akşamı Mithat paşa konağında aktedilen vükelâ içtimanda¹⁷ Bağdat'a gitmek üzere verdiği temfnata binaen askerî tevkifhaneden salıverilen Çerkes Hasan isminde bir kolağası, birkaç günden beri aramakta olduğu serasker Hüseyin Avni paşayı yalısında bulamayıp Mithat paşa konağında bulunduğunu haber alınca oraya gitmiş ve bir takrip yukarı çıkıp bir elinde revolver ve diğer elinde kama olduğu halde vükelânın içtima ettikleri odaya girmiş ve ilerliyerek hariciye nazırı Raşit Paşanın hizasına gelir gelmez "davranma Serasker Paşa,, diye bağırınca herkes ayağa kalkmış ve o sırada Hasan, elindeki revolveri Hüseyin Avni Paşaya doğru boşaltmış ve göğsünden yaralamıştır; bunun üzerine vükelânın her biri bir tarafa kaçtıkları esnada Avni Paşanın revolverine davranmak üzere çabaladığını gören Hasan, buna mani olmak için Seraskerin üzerine yürüdüğü esnada Kayserili Ahmed Paşa, hemen fırlayarak, Çerkes Hasanı arkasından kavrayup ellerini tutmuş ve tabancayı elinden almak cesaretini göstermiş ise de Hasan, kama bulunan elini Ahmed Paşadan kurtarup kama ile Kayserilinin kol, kulak ve yüzüne vurmakta iken can havliyle yerinden kalkan Hüseyin Avni Paşa, hemen kendini büyük sofaya atmış ise de Seraskerin dışarı çıktığını gören Hasan, avını kaçırmış avcı gibi kendisini silkip zaten kuvveti kesilmiş olan Ahmed Paşanın elinden kurtulup ona aldırış etmiyerek asıl hedefi olan Hüseyin Avni Paşa üzerine gitmiş ve bundan istifade eden

¹⁷ Bu içtimada Sadr-ı azam Mehmed Rüşdi, Şûrayı Devlet reisi Mithat, serasker Hüseyin Avni, Tophane Müşiri Rıza, Bahriye Nazırı Kayserili Ahmed, Hariciye Nazırı Raşit, Meclisi has azasından Şerif Hüseyin, Halet, Defterhane Nazırı Yusuf, Maarif Nazırı Cevdet Paşalarla Sadaret Müsteşarı Sait, Âmedci Mahmud, Sadaret Mektubeusu Mehmed Memduh Beyler bulunup diğer vükelâdan Damad Mahmud Celaledin, Safvet ve Şeyhulislam Hayrullah efendiler yalılarında bulunmalarından dolayı aralarındaki karar mucibince davet edilmişlerdi.

İçtimada Maarif Nazırı olarak bulunan Cevdet Paşanın ifadesine göre, Anadoluhisarında oturan Hariciye Nazırı Raşit Paşa, içtimalardan haric kalması münasebetiyle bu hal gücüne gidip Âmedci Mahmud Beğe (bizimde İstanbulda konağımız var konağımızda yatabiliriz) sözleriyle kinaye söylemiş, o da Sadr-ı âzama anlatmış olacak ki Midhat Paşa konağındaki içtimâa dâvet olunmuş. Hatta o geceki içtimâ esnasında havanın sıcak olmasına mebni arkasındaki pençerenin açık bulunmasından ve cereyan-ı havadan sakındığından dolayı sıcak tan muztarib olan Cevdet Paşa ile yerlerini değiştirmişler. Zavallı Raşit Paşa kendi isteğiyle eceline gelmiş.

Kayserili de yandaki kapudan Sadr-ı azam Rüştü ve bazı arkadaşlarının buldukları odaya girivermiştir; Hasan, büyük sofada Seraskerin üzerine bir iki kurşun sıktığına kanaat etmeyüp kama ile karnını yarmış ve vücudünün bir çok yerlerini delik deşik etmiş ve tekrar salona dönerek korkusundan bayılmış veya ölmüş bulunan Raşit Paşanın başına bir kurşun sıkılmış ve sonra da kama ile boğazından kesmiş ve oradan da Rüştü Paşanın bulunduğu odaya hücum etmiş ise de Rüştü Paşa, kapunun aralığından soba demiri ile vurarak defettikten sonra hücum ettiği diğer kapuda da Hâlet Paşa bulunduğundan oradan da içeri girememiştir.

Bu suretle odaya giremeyen Hasan, Sadr-ı azam Rüştü Paşaya “sen bu milletin babasisin, Rıza Paşa da velnimettir; size bir şey yapmam lâkin Kayseriliyi bana verin,, demiş ise de Rüştü paşa “olmaz evladım, sen şimdi hiddetlisin, savuş git,, diye mukabele etmiştir. İşte bu sırada Mitat Paşanın ağası Ahmed, elindeki yatağan bıçağı ile Çerkes Hasanı arkasından yaralamış ise de iyi tesir ettiremediğinden, geri dönen Hasan onu da öldürmüş ve diğer bazı hadiselerden sonra yakalanmıştır.

*
*
*

Çerkes Hasan, 24 Cemazilevvel cuma gecesi [1876 Haziran 17] Serasker kapusunda, Süleymaniye kışlasında ifadesi alınırken Sultan Azizin hal’ olunduğu gün vükelâyı bir arada sıkıştırarak hal’in sebebinin soracağını ve Hüseyin Avni Paşa ile Kayserili Ahmed Paşayı öldüreceğini söylemiştir.

Kendisi istintak edilirken “senin fikrin yalnız bir kişiyi öldürmek imiş, bu kadar cebehaneyi ne yapacaktın?,, diye sorulduğu zaman: “Benim tasavvurumun birisi de bahriye nazırı hazretlerini dahi vurmak idi,, diye cevap vermiştir.

Yine Çerkes Hasan’ın ifadesinin diğer bir yerinde:

“Ben evvelce vükelânın bulunduğu odaya girdim, oda kapusunun sağ tarafında müşarünileyh Mitat Paşa hazretleri ve üst tarafında âmedci Mahmud bey ve daha üst tarafında Bahriye nazırı ve Sadr-ı âzam efendimiz ve Hüseyin Avni Paşa ve Hariciye Nazırı oturmakta idiler; davranmayın dediğimde, cümlesi birden ayağa kalktı ve beni yakaladılar; yani Bahriye nazırı ve tahattur edemediğim vükelâdan sairleri tuttular ise de hemen silâha davranup dediğim gibi bu işi yaptım ve o aralık Sadr-ı âzam efen-

dimiz ile Bahriye Nazırı, küçük odaya kaçtılar ve kaçtıkları odanın kapusu aralık olduğundan müşarünileyh Bahriye nazırını dahi vurmak üzere kapuya dayandım arkasından Sadr-ı âzam efendimiz ile sairleri ise kimler olduğunu bilmem, kapuya dayandılar ve girdiğim odanın kapusuna tecemmû ettikleri cihetle odaya giremedim,, demiştir.

Bu mütalealar, Sultan Aziz'in hal'i ve vefatında birinci derecede Serasker Hüseyin Avni Paşa ile Kayserli Ahmed Paşanın maznun olduklarını göstermektedir.

* * *

Biraderi Beşinci Murad'ın hal'inden sonra saltanata geçen İkinci Abdulhamid, Sultan Aziz meselesinde adı olanlarla biraderi Murad'ın taraftarlarını da yavaş yavaş faal vazifelerden uzaklaştırırken Hüseyin Avni Paşadan sonra sultan Aziz vakasında mimlenmişlerden kapudan-ı derya Ahmed Paşayı da 14 Zilhicce 93 de [1877 ikinci kânun] vazifesinden af ile yerine Bahriye Nazırı unvanile Girit valisi Rauf Paşayı tayin etmiş¹⁸ ve Ahmed Paşa'ya da, teşkil edilecek olan âyan meclisi azalığına tayin olunmak üzere meclis-i hass-ı vükelâ âzalığı yani sandalyesiz nazırlık verilmiştir¹⁹; fakat Ahmed Paşa burada da tutulmamış ve Rus seferi münasebetiyle

¹⁸ Sadr-ı âzamin Mabeyin baş kitabetine tezkiresi :

Atufetlü Efendim hazretleri,

Kapudan-ı deryâ Devletlü Ahmed Paşa Hazretlerinin memuriyetinden afvile yerine Girit vilâyeti valisi Devletlü Rauf Paşa hazretlerinin tayini ve şu halde açılacak Girit valiliğine Dar-ı şûra-yı askerî reisi olup Hersekde buluna Devletlü Ahmed Muhtar Paşa Hazretlerinin icrayı memuriyetile * irade vesikaları 14 Zilhicce sene 93 Dahiliye No. 212

Devletlü Efendim Hazretleri,

¹⁹ Tuna valisi Devletlü Ahmed Paşa Hazretlerinin heyet-i Âyan'ın teşkiline kadar bâ irade-i seniyye meclis-i Vükelaya memuriyeti tarihi olan 92 senesi kânunusanisinin dokuzuncu gününden meclisi mezkûr azanın tahsis kılınan maaşlarının tarihi itibarı olan 93 senesi martının beşinci gününe kadar geçen müddet için itâ olunmak iktiza eden maaşının tesviyesi müşarülileyh tarafından istid'a olunmuş ve eğerki heyet-i âyanın muhassesatı, tarih-i teşkilinden muteber isede müşarünileyhin memuriyeti bervech-i muharrer evvelce vukubularak aradaki müddetde meclis-i vükelaya devam etmiş bulunmasına mebni istediği maaşa istihkakı tabii görünmüş olduğundan bilhisap itâsı hususunun Maliye Nezaret-i Celilesine havalesi... 5 c. (Cemaziyelahir) 94 (sene 1294) İrade vesikaları 518 Dahiliye.

1294 Cemaziyelevvelinde [1877 Mayıs] Tuna valiliği ile İstanbul'dan çıkarılmıştır.

Kayserili Ahmed Paşa, 1294 Receb 17 de [1877 Temmuz] Ruscuk kumandanı Müşir Eşref Paşanın ehliyetizliği ve muhakeme edilmek üzere İstanbul'a celbi üzerine Ruscuk kumandanlığına tayin edilmiş²⁰ ve müteaddit çıkış hareketleriyle düşmanı işgal etmiş ve sonra Varna taraflarına gelmiştir ki bunu, sadaret makamına gönderdiği istidasından anlamaktayız.

Ahmed Paşa Varna'da bulunurken o tarihte Hariciye Nazırlığı da uhdesinde olarak Sadr-ı âzam bulunan Safvet Paşa zamanında sadaret makamına göndermiş olduğu 13 Ramazan 1295 Hicri ve 30 Ağustos 1294 Rumi tarihli [Milâdi 1878 Eylül] istidasında İstanbul'da çıkan *Ruznâme-i ceride-i havadis* isimli gazetenin 28 Ağustos 1294 tarihli nüshasında kendisinin İstanbul'a avdet etmeden diğer bir memuriyete tayin olunacağını gördüğünü lâkin seferi meşakkate vücudunun mütehammil olmayıp kalb hastalığından muztarib bulunmasına mebni doktorların kat'î surette tedaviye ihtiyaç gösterdiklerini, üç dört def'a müsaade istemiş isede sevkiyyat-ı askeriyyenin arkası alınacağı kadar Varna'da bulunmasına irade çıktığını ve işin hitamına mebni avdeti emrine muntazır olduğunu ve elli senedir devlet hizmetinde bulunup gene hizmet etmek istiyorsa da iâde-i sıhhat etmedikçe bunun mümkün olamayacağını ve iyi olduktan sonra her ne hizmet verilirse gideceğini ve bir kusuru varsa afvedilmesini istirham etmektedir.

Bir vesika olan mektub suretini aynen aşağıya yazıyorum :

Makam-ı Celî-i Sadâret-i Uzmâya

Mârûz-ı çaker-i kemfneleridir ki

Bu günkü posta ile Dersaadet'ten alınan Ruznâme-i ceride-i

²⁰ Devletlü Efendim Hazretleri

Zağra-i Cedid fırka-i askeriyyesi kumandanlığında bulunan Bahriya Nazırı Devletlü Rauf Paşa Hazretlerinin nezareti kemakân uhdesinde kalmak üzere Şamı kumandanlığına tayini ve Tuna vilâyeti valisi devletlü Ahmed Paşa Hazretlerinin Ruscug'a kumandan nasbı ile orada bulunan Eşref Paşa'nın Dersadete celbi hususlarına dair meclis-i askerinin kararı mucibince müteallik buyrulan irade-i seniyye mantuk-ı celili kendülerine ve Tuna umum kumandanlığıyla Devletlü Süleyman Paşa Hazretlerine tebliğ kılınmış 17 Receb 94

Sadr-ı azamın Mabeyin baş kitabetine takdim ettiği bu tezkireye bir gün sonra muvafık irade çıkmıştır. (İrade vesikaları dahiliye kısmı No. 213).

مقام جدیدی حدیث خطما

معرضه
 جاگیر کرایه
 لرغوی بیست و یک در هفتاد و سه روز تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 معریت با بیست و یک روز تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 بوز در جانب بیست و یک روز تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 تحمل بیهوش بود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 با کف دست و در روز و شب تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 استوار بود و در روز و شب تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 چنانچه در روز و شب تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 ایش را در ملک و در روز و شب تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 بر کوه باره خود در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 غرض از آنست که در آن روز و شب تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 تا در وجود چنانچه در آن روز و شب تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 همان در روز و شب تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 و غرض از آنست که در آن روز و شب تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 ایراد با آنکه در آن روز و شب تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 معر اوج در آن روز و شب تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 چنانچه در آن روز و شب تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 تازم ایام اجداد خود و در آن روز و شب تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 دولت و طغیان و در آن روز و شب تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 نامه و تقیه از آنست که در آن روز و شب تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 در شرف و در آن روز و شب تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک
 وضع جدید حال بر کف دست و در آن روز و شب تا عید سعید محرم اوج بیست و یک روز در هفتاد و سه روز عهده نمود و در حاکمیت خود در عهده خود بود و یک

Varna'da bulunan Kayserili Ahmed Paşa'nın, İstanbula gelmesine müsaade edilmesi için, sadarete gönderdiği istida.

حضور قهری اعمدنا جانهد در غرضکار و مرتکب بر آن
 بولند بگذرد و قند بمرکز نظارتش ایگه جعبند بول
 بعد ضار طار و نظراته ^(قدغه ایله) افعال امره درک عمده منک ستر
 بجا الموقه ابعوی ^(قدغه ایله) ضلع سبب اولمشدر نظریه
 نه صحبت جملة نك معلوم بیدر انکبونه بوارده اهل او
 بولند آسنا بولده بولمیشی طلعیا قبول ابرم همی
 لکنه دوقه پاریسه لغویه دوزد بولم دوزده اهدتر صفوف اولم اولده ضلع
 صلیبا ایلیق وارقه اولد لکنه صفوی ایگه ایزر ایلیق قوسه اولمیش خیر بول
 عودنه رجوع نه اراده بولم افا نصیم قلع خزان کمال سور دکور ایله باران سنا
 ایلیقه و ساریه قوماق بول نه طلمه سه ده اولرله موقه سنا اولمیش علقه
 بولمیش باد کورمک در عاده عودنه مجره سه حقه یادقی سزار بولمیش ساری
 کورمیش اولده مقومه واقعه تدبیر جویو باخاصه جا ایلیک بولنه سماع دلی
 ایلیقه علقه دانان خصوصه اهلیم بیله درک بولمیش سنا
 ایلده
 مصدق

Sadırazam Saffet Paşa'nın, Kayserili Ahmed Paşa'nın İstanbul'a gelmesine dair, Mabeyn Başkâtıplığıne gönderdiği arz tezkeresi ve II. Abdülhamid'in hattı humayunu

قهری احمد سناک عورق استیالی حاوی تذکره مخصوصه جناب صدراعظمی عالی
 خط همایونه کیده بولمیش اولمقله لقا اعارتدی برارم قیصه و شاکاره
 مضطلقه تعبیه تمسه اولمقنده بودر ای کلیدی حالک رسانه امور جی انریه اده و اقل
 در لوفا راتر باسلامه رنه کولن ^{دوره} رکن باطلای جی بویای بکی و بویورک و
 بولمیش سناک موجب اولمیش سناکها اراد بولدی
 جی سناک کینا صدق اولمسه اولده اهنر لکله طریقله صدراعظمی استیالی
 مخطوطت سینه موجب اولمیش رضایستاری قیام بولدی

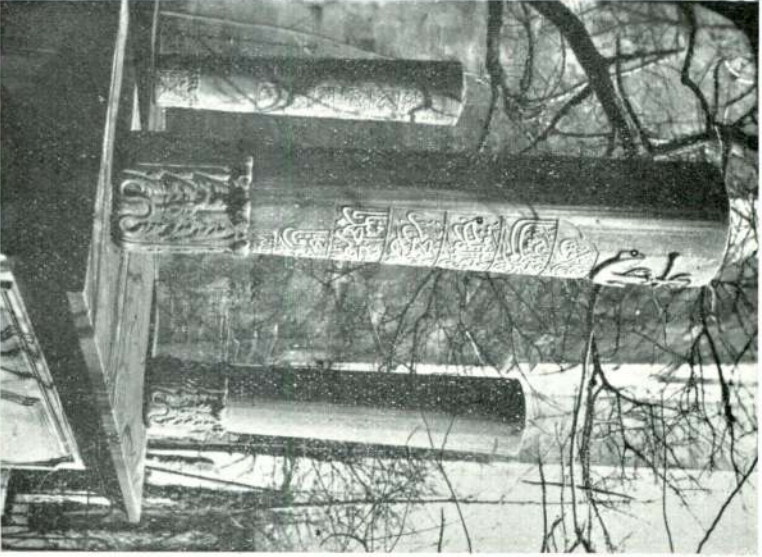
Mabeyn Başkâtibi'nin, Sadırazamın arızasına cevabı

Kayserili Ahmed Paşa'nın ilk Harbiye Nazırlığındaki resmi

Kayserili Ahmed Paşa'nın son resimlerinden

Kaysıerili Ahmed Paşa'nın Süleymaniye'deki Kabri ve kitabesi

havadisın 3805 numaralı ve 28 Ağustos sene 94 tarihli nüshasında çaker-i keminelere Dersaadet'e avdet etmeden diğer memuriyet ile begâm olacağıma dair bir fıkra okunmuştur. Muhat-ı ilm-i âli-i cenâb-ı vekâletpenâhleri buyrulduğu üzere muharebe-i mâziyenin bidayetinden şimdiye kadar mevaki-i harbiye ve sairede bulunarak cansipârâne ifa-yı hizmet ve memuriyet etmiş isem de sinn-ü-sâl-i kemteranemin reside-i hadd-i kemal olmasından nâsi esna-yı harpte çekilen metaib ve meşakk-ı seferiyyeye vücud-ı alil-i âcizânem tahammül edemiyerek vücutca hasıl olan zâfü hezalden başka bir de illet-i kalbiyeye düçar olduğum cihetle kaç aylardan beri iş görmekten değil hattâ kıyam ve kuuttan bile hemen bilküllüye munkati olarak rûz-ü leyal tedavi ile iştiغال itmekte ve binaenaleyh bir müddet meşğuliyet-i zihniye ve vücudiyeden hâli kalmayıp gereği gibi tedavi edilmezse illet-i mezkûrenin iştihat bulacağı ve belki de telef-i nefsime sebep olacağı etibbay-i hâzika taraflarından bilittifak ihbar ve ifade olunması üzerine buradan afvimle Dersaadet'e avdet ve azimet-i çakeranem için üç, dört defadır makam-ı celil-i vekâletpenâhilerinden mezuriyet ve müsaade istemekte ve her nasılsa sevkiyyat-ı askeriyyenin arkası alınıncaya kadar Varna'da tevakkufum ferman buyrulmasıyla işbu emr-i mühimmin dahi arkasını almağa çalışarak lehülhamd saye-i muvaffakiyetvâye-i hazret-i pâdişâhîde gerek sevkiyyat-ı askeriyye ve gerek emr-i tahliyenin hemen arkası alınmış olduğu için bugün, yarın avdet-i âcizânem emrinin şerefzuhurunu kemal-i intizar ile beklemekte olduğum halde Dersaadet'e avdet etmeden tahvil-i memuriyet-i kemterânem mutasavver olduğuna dair mezkûr gazetenin neşrettiği havadisın sıhhat ve kizbi nezd-i çakerânemde tahakkuk etmeksizin bile mücerred vakt-i makdure değin bakayay-ı hayat-ı âcizanemin medâr-ı müstakilli addettiğim tebdil-i hava ile tedavi-i vücud-ı çakerâneme haylulet edebilecekle bir söz olduğu için huda bilir jurnalde okuduğum gibi husule gelen helecan-ı derunum bir raddeye varmıştır ki hemen vücud-ı kemterânemi meyt haline koymuştur.

Arz ve beyandan müstağni olduğu üzere çaker-i kemineri elli seneden beri kemal-i sadakat ve istikametle devlet ve milletimizin hidemat-ı fahiresinde ifnây-ı vücut ettiğim gibi ömrümün son nefesine kadar müddet-i hayat-ı bâkiyemi dahi işbu hizmet-i müstevcibülmefharette tüketmek arzuy-ı samimisinde isem de bâlâda taf-

silen hamegüzar-ı arz-u beyan olduğu ve geçen gün Dersaadet'e avdet eden komiser ferik saadetlû Reşit Paşa hazretlerinin ve cumartesi günü azimeti mukarrer olan saadetlû Sırrı Paşa hazretleriyle kurenây-ı hazret-i şehriyarîden saadetlû Kâzım Beyefendinin ifadat-ı vakıalarından dahi anlaşılacağı üzere esnay-ı harpte çekilen metaib-i seferiyyenin netayicinden olarak kazanmış olduğum hastalık meşguliyet-i zihniyye ve vücudiyye ile kesbi iştihat ve müptelâsını ihlâk ider illetlerden olmasıyla tedavi ile filcümle iade-i sıhhat ve afiyet eylemedikçe her nerede olursa olsun iş görebilmek imkân ve ihtimali olamayacağı muhakkak bildiğimden ve hal-i hazır icabınca bundan böyle taşra memuriyetleri dahi fevkalâde kesb-i nezaket iderek ednâ bir kusur ile cism-i cesim-i devlete büyük bir rahne açılabilirliğinden şimdiye kadar devlet ve millete muzır olarak kendimden hiç bir fiil ve hareket sadır olmamışken bundan böyle mes'uliyet-i âcileden kat'ı nazar hüdane kerde ilelebed elsine-i ahlâfta lâ-nü nefrin ile yad olunmağa sebep olabilecek zarurî bir kusurda bulunurum havfiyle kablettedavi her ne memuriyet olursa olsun adem-i kabulde aklen ve şer'an ve bihakkın mâzur olduğumu huzur-ı merahimnüşûr-ı cenâb-ı vekâletpenahltlerine arz ile hakk-ı çakeranemde şayet böyle bir tasavvur var ise rızây-ı bârî için mazhar-ı afv ve safh-ı cemil-iâli buyurulmaklığımı şu ihtiyar yaşımda ağlaya ağlaya bilhassa niyaz ve istirham eylerim; baki her halde emr-ü-ferman hazret-i menlehül-emrindir.

13 Ramazan sene 295 ve 30 Ağustos sene 294

Bende

Varnadan: Esseydi Ahmed (Talik mühür)

Sadr-ı âzam Safvet Paşa temiz kalpli, muktedir ve bilhassa harici işlerde tam bir vukuf sahibi kıymetli bir devlet adamı olup İkinci Abdülhamid'in kendisine itimad ve teveccühünden cesaret alarak²¹ Sultan Aziz'in aleyhdarlarından ve hal'ine sebep olanlardan

²¹ *Vezir-i mealisemirim Safvet Paşa,*

«Valid-i mâcidim ve amm-i muhteremim ve biraderim zaman-ı saltanatlarında bulunduğunuz hidemât-ı mütenevviada hâlisâne ve musadakatkârâne ifay-ı vazifenizden dolayı cümlesinin mazhar-ı teveccüh ve emniyetleri olduğunuz gibi benim dahi cülûsumdan beri tarafıma gösterdiğiniz sıdk-u-muhabbet ve kemâl-i emniyetiniz hakkında vüsuk ve itimadımızı bir kat daha te'yyit ve teşyit eyledi»

biri olan Ahmed Paşa'nın, Varnadan gönderdiği bu istidasını, sureti aşağıda yazılmış olan bir arizaya raptederek usulen mabeyn başkâtipliği vasıtasıyla padişaha takdim eylemiş ve arizasında Ahmed Paşa ile hukuk ve ülfet-i kadimesine mebni İstanbula avdetine müsaade buyrulmasını hassatan istirham etmek gibi bir taraftarlıkta bulunmuştur; Safvet Paşa arizasında şöyle demektedir:

“Tuna vilâyeti valisi olup memuriyetle Varna'da bulunan Ahmed Paşa hazretleri, oraca olan hizmet ve memuriyetini hüsn-i ifâ eylemiş ve artık orada kendisinin huzurunu icab ettiren iş kalmamış olduğu cihetle bu tarafa avdetine müsâade-i seniyye erzan buyrulmasını leffen takdim kılınan tahriratında kemal-i sûz-ü güdaz ile rica ve istida eylemiş olduğuna ve müşarünileyh kudemay-ı bendegân-ı saltanat-ı seniyyeden olarak muahharan müptelâ olduğu illet dahi muhtac-ı tedâvi bulunduğuna binaen kendüsünün Dersaadete avdetine müsaade-i seniyye-i hazret-i padişâhî sezavar buyrulmasını senaverleri dahi kendüsüyle olan hukuk ve ülfet-i kadime cihetiyle ve bilhassa rica eylediğimin bir vakt-i münasibde hakipây-i Âli-i hazret-i velinimete arz ve ifadesi hususuna himem-i behiyeleri derkâr buyrulması mütemennâdır efendim.

Safvet

19 N. Sene 295

Halbuki Abdülhamid kendi saltanatını kuvvetlendirmek ve hükümdar hal'ine mani olacak şiddetli tedbir almak için amcasının hal'ine sebep olanlar hakkında tahkikat için yavaş yavaş hazırlanmakta olduğundan ve Ahmed Paşa ise Sultan Aziz meselesinde birinci safta gelen aleyhtarlardan bulunduğu dolayısı ile Safvet Paşa'nın böyle hukuk ve ülfetinden bahsetmesi ve Ahmed Paşa'nın avdetini hassatan rica eylmesi kendisine iki ay evvel fevkalâde tevecühü havi gönderilen hatt-ı hümâyundaki itimadı itimatsızlığa çevirmiş olmalı ki bu müracaatına sert ve menfi cevap almıştır.

denildikten sonra malî ve zirai işlerle maarif hakkında bazı vesâyada bulunmakta ve son kısımlarında da «.. hakkınızda berkemal olan tevecüh ve emniyet-i mülûkânemize bir nişâne-i cedid olmak üzere işbu iltifatnâme-i hümâyunumu yadigâr-ı mahsus olarak tarafınıza irsâl eyledim» denilmektedir.

Bu hatt-ı hümâyun 1295 Cemaziyelahir 10 tarihli olup Safvet Paşa'nın Sadr-ı âzam tayininden bir hafta sonra kendisine yadigâr-ı mahsus olarak gönderilmiştir.

Safvet Paşa'nın bu tezkiresinin üzerine Abdülhamid bizzat kendi el yazısı ile ve kurşun kalemle aşağıdaki derkenarı yazarak Kayserili Ahmed Paşa hakkındaki kanaatini açıkca bildirmiştir;

Hatt-ı Hümâyün sûreti :

“Mâhut Kayserili Ahmed Paşa cahil ve garazkâr ve mürtekip bir zat bulunduğundan vaktiyle Bahriye Nezâretinde iken maiyyetinde bulunan bazı zabitan ve neferatı hud'a ile iğfal iderek amucamın sarayını bahren ablûka idüp hal'ine sebep olmuştur, tarife ne hâcet cümlelerin malûmudur; anınçün bu adama aslâ emniyetim yoktur, İstanbul'da bulunmasını kat'iyen kabul idemem. 22 Ramazan sene 95.,

Padişah Sadr-ı âzam'a yazdığı yukarıdaki cevabı, evvelâ Sadr-ı âzamın tezkiresinin arkasına “Makam-ı Sadarete,, diye yazmağa başlamış isede sonradan bundan vaz geçerek teâmül mucibince tezkirenin üstüne tahrir etmiştir.

Mabeyin başkâtibi, Safvet Paşanın tezkire-i maruzasının üstüne yazılan bu hatt-ı hümâyün ile beraber ona rabt ederek gönderdiği sureti aşağıda yazılı cevabî tezkiresiyle keyfiyeti Sadr-ı âzama bildirmiştir :

“Kayseriyeli Ahmed Paşa'nın avdeti istizanını hâvi tezkire-i mahsusa-i cenab-ı sadâretpenâhtleri bâlâsına hatt-ı hümâyün keşide buyrulmuş olmağla leffen iade kılındı, bu adam her nasılsa nezd-i şâhânedede müfsidlikle teayyün etmiş olduğundan buraya geldiği halde tersane umurunca entrikalara ve daha sair türlü ifsadata başlayarak gerek zât-ı hümâyünlerini ve gerek Bab-ı âliyi bihuzur ideceği ve böylelerin der-i devlette bulunmaması muhassenatı mucib olduğu şifâhen irade buyruldu.,”

“Bihamdihi teâlâ külliyyen mündefi olmuş olan rahatsızlığın taraf-ı âli-i sadâretpenahilerinden istifsarı, mahzuziyet-i seniyyeyi mucib olduğunun dahi iş'arı ferman buyruldu.,”²²

Bu hatt-ı hümâyün ve Mabeyn baş kâtibinin yazısına göre Kayserili Ahmed Paşanın İstanbul'a gelemeceği kat'î surette anlaşılıyor ise de Ahmed Paşa takriben bu cevabdan bir ay sonra İstanbul'a gelmiş ve on gün sonra yani 1295 Zilkade 2 tarihinde

²² Safvet Paşa, Ahmed Paşa hakkındaki tezkiresinden başka Abdülhamidin rahatsızlığı sebebiyle istifsar-ı hatırı için bir tezkire daha göndermiş olacak ki baş kâtibinin cevabının ikinci bendi onun karşılığıdır.

(1878 eylül 28) kalb sektesinden vefat etmiştir.

Musavver Dairetül-maarif'de "Sultan Abdülaziz'in hal'inde zî-medhal olan zevat arasında muhakemesi icra edilecek iken vefat eylemiştir,, denilmekte ise de henüz bu tarihte Sultan Aziz vak'asında alakaları olanların muhakemeleri yapılmayıp daha sonra yani 1298 H. 1881 M. tarihinde olduğundan Ahmed Paşa'nın bu iş için getirilmemiş olduğu meydandadır; yalnız Ahmed Paşa, Tuna valisi iken Rusçuk kumandanlığına tâyin edilüp kendisinden evvel Rusçuk kumandanı bulunmuş olan Eşref Paşa'nın muharebedeki muvaffakiyetsizliğe sebep olanlardan bulunmasına mebni muhakeme edilmek üzere İstanbul'a celeb edilmesi²³ ve muhakeme esnasında belki Ahmed Paşa'nın da mütalâasına müracaat edilmek veya sair suretle getirilmiş olması hatıra gelmektedir.

Kayserili Ahmed Paşa'nın İstanbul'a gelmesini rica eden Safvet Paşa bu meseleden az sonra yani Kayserili Ahmed Paşa'nın vefatından otuz yedi gün geçince hem Sedarettin ve hem de Hariciye Nezaretinden azil olunarak bir kaç gün sonra Paris sefirliğine gönderilmiştir. Azlinin sebebi acaba Ahmed Paşa hakkındaki hüsnü şehadeti mi olduğu pek bilinemezse de Abdülhamid'in malûm olan vehmi sebebiyle böyle bir ihtimal hatıra gelmektedir.

Süleymaniye camii mezarlığında medfun olan Kayserili Ahmed paşanın sülüs hatla hâkkedilmiş olan kabir kitabesi şöyledir: kabir taşının üstünde bir çapa resmi olup altına da kitâbe hâk edilmiştir.

هو الخلاق الباقي
عساكر بحرية شاهانه
مشيران فخامندن اسبق
قيودان دريا مرحوم
و مغفورله قيصرهلى احمد پاشا
روحچون فاتحه
سنه ١٢٩٦
في ٢ من شهر ذى

²³ « . . . Bu sırada düşmanın Zıştova'ya geçmesi maddesinden dolayı Müşir Eşref Paşa ve Mirliva Ahmed Paşanın ve bilâ müdafaa Tırnova'yı terk etmiş olan Miralay Hamdi Beğ'in ve refakatindeki askerle Osman pazarından Tırnovanın imdadına gitmediği mülâbesesiyle Mirliva Safvet Paşa'nın bir divan-ı harp huzurunda lieclilmuhakeme İstanbula getirülmeleri dahi kararlaştırıldı. » *Mirât-ı hakikat*, c. 2, s. 143.

Hüvelhallâk-ul-bâkî
Asâkir-i bahriyye-i Şâhâne
Müşirân-ı fihâmından esbak
Kapudân-ı Deryâ merhum
Ve mağfûr-ün-leh Kayseriyyeli Ahmed Paşa
Ruhiçün fatinâ
Sene 1295
Fi 2 min şehr-i-za

Terceme-i halinin tetkikinden, Kayserili Ahmed paşa'nın ümmî, fakat zeki, gözü pek ve otorite sahibi bir asker oluşu anlaşılıyor; muharebelerdeki soğuk kanlılığı hakikaten bir kumandanda bulunması lâzım gelen birinci derecedeki meziyyetlerden olduğu gibi cesareti de takdire şayandır. Çerkes Hasan vakasında ihtiyarlığına rağmen bütün kabine âzaları kaçtığı halde telâş etmiyerek bir elinde tabanca diğer elinde kama bulunan azgın adamı yakalaması ve elinden kolundan, yüz ve kulağından yaralanmasına rağmen buna cesaret göstermesi pek gözlülüğüne en canlı misaldir. O sırada arkadaşlarından biri yardıma gelmiş olsa idi cinayet pek mahdut kalabilirdi. Abdülâziz'in hal' ve vefatından mesul olanlardan bulunması kendisini şumkadem yani uğursuz olarak tanıtmıştır.

Kayserili Ahmed paşa'nın erkek evlâdı olup olmadığını bilmiyoruz. Damadı Hüseyin Hâmit bey isminde bir zatın 1291 sensi başlarında ahkâm-ı istinaf âzası bulunduğunu Nuhbet-ül-vekayiden öğrenmekteyiz²⁴⁻²⁵.

²⁴ *Nuhbetülvekayi* (Mehmed Süreyya), c. 3 s. 79.

²⁵ Bu makaleyi yazarken aşağıdaki vesika ve notlardan istifade eyledim.

Başvekâlet arşivindeki bazı dosyalarla irade-i seniyye vesikaları, vaka nüvis Lutfi efendi risalesi, Cevdet Paşanın Çerkes Hasan vakasına dair risalesi, Nuhbetülvekayi (Mehmed Süreyya beğın basılmamış ciltleri), Mirât-ı hakikat (Mahmud Celâlettin Paşa) Mirât-ı şuûnat (Mehmed Memduh Paşa) Midhat paşa-Tabsıra-i ibret (Ali Haydar Midhat) Hiss-i inkilâb (Süleyman Paşa) Üss-i inkilâb (Ahmed Midhat efendi) Sultan Aziz'in vefatı, intihar mı, katil mi? (Türk Tarih Encümeni mecmuası 14, s. 321 Abdurrahman Şeref bey) Sultan Abdülazize dair (Türk Tarih Encümeni mecmuası sene 15, s. 177 Bay İbnülemin Mahmud Kemal İnal) ve Hâtıra-i Âtîf (Türk Tarih Encümeni mecmuası, sene 15, s. 40) Musavver Medeniyet gazetesi, sene 1290 hicrî, sayı 14, Musavver Dairetülmâarif (bir heyet-i ilmiyye tarafından bastırılmış olan birinci cilt) Sicilli osmanî (Mehmed Süreyya bey).